

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрита сутність іншомовної компетентності, актуальної для професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Відзначено, що провідною метою вивчення іноземної мови студентами стає іншомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки.

Ключові слова: іншомовна компетентність, іншомовне професійно-ділове спілкування, професійна підготовка, фахівець соціальної сфери.

Kanyuk O. Foreign language competency of future social workers as a content component of professional training. The author of the article has considered the essence of foreign language competency which is topical for the professional training of future social workers. Much attention has been paid to the aim of studying foreign languages. The central aim of studying foreign languages by students is the foreign language competency of an individual, and the desired result – making use of foreign language as an accessible means of communication and enrichment of professional training experience.

Key words: foreign language competency, foreign language professional business communication, professional training, social work specialist.

Канюк А. Иноязычная компетентность будущих социальных работников как компонент содержания профессиональной подготовки. В статье раскрыта сущность иноязычной компетентности, актуальной для профессиональной подготовки будущих социальных работников. Отмечено, что основной целью изучения иностранного языка студентами становится иноязычная компетентность личности, а желаемым результатом – употребление иностранного языка как доступного средства общения и обогащения опыта профессиональной подготовки.

Ключевые слова: иноязычная компетентность, иноязычное профессионально-деловое общение, профессиональная подготовка, специалист социальной сферы.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли відбувається розширення міжнародних контактів, інтеграція України до світової спільноти все більшого значення набуває іншомовне ділове спілкування. Знання іноземних мов – об'єктивна суспільна цінність і їх вивчення на сучасному етапі розвитку освіти можна вважати соціальним замовленням суспільства.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до іншомовного спілкування особливого значення набуває в контексті Болонського процесу, оскільки володіння нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації є важливою умовою налагодження міжнародних ділових контактів, мобільності студентів, викладачів та дослідників з метою доступу до можливості здобуття освіти, організації досліджень, викладання та стажування в Європейському регіоні. Володіння вміннями іншомовного спілкування набуває економічної цінності і розглядається як обов'язковий компо-

нент професійної підготовки сучасних фахівців будь-якого профілю, в тому числі й фахівців соціальної сфери, оскільки сприяє більш ефективному формуванню їх професійної компетентності.

Отже, немає жодних сумнівів в тому, що Україна повинна мати в своєму розпорядженні висококваліфікованих фахівців соціальної сфери, які добре володіють принаймні однією з поширених європейських мов. Причому, практика показує, що сьогодні потрібні не такі спеціалісти, які можуть читати і перекладати зі словником, а фахівці, які дійсно вільно володіють уміннями усного і письмового іншомовного спілкування, можуть читати наукову літературу, періодичну пресу в оригіналі, спілкуватися на особистісному і професійному рівнях. Саме тому все більшого значення набуває функція іноземної мови як засобу формування професійної спрямованості, поглиблення інтересу до майбутньої професії, намагання отримати знання з різних джерел, одним з яких стає володіння уміннями іншомовного спілкування, яке дає можливість знайомитися з досягненнями науки і практики в конкретній професійній галузі за рубежом, брати участь у міжнародних проектах і програмах, продовжувати навчання в одній із зарубіжних країн, займатися науковими дослідженнями, а також успішно працювати в зарубіжних фірмах, яких з кожним роком в Україні з'являється все більше.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових джерел засвідчує постійну увагу сучасних дослідників до питання теоретичного обґрунтування компетентнісного підходу в забезпеченні успішної професійної діяльності в різних сферах. Для нашого дослідження теоретичну й практичну цінність складають праці Т. І. Дементьєвої, В. Н. Зикової, З. Коннової, Р. Мільтрудта та ін., у яких конкретизується іншомовна компетентність особистості, актуальна в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – розкрити сутність іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у контексті професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Успіх професійної діяльності в багатьох сферах в значній мірі залежить від комунікативної компетентності фахівців. До таких сфер належить і соціальна робота.

Модернізація вищої професійної освіти в Україні націлена на те, щоб зміст освіти служив основою формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Ключовим поняттям процесу оновлення змісту професійної освіти є професійна компетентність як найбільш повний, особистісно і соціально інтегрований результат освіти, необхідний для забезпечення повноцінного функціонування фахівця в суспільстві [10]. Професійна компетентність як єдність спеціальних і міждисциплінарних, метакогнітивних ключових компетентностей особистості означає не тільки ефективне використання знань і майстерності, але й постійну генерацію нових знань і вмінь, які мають забезпечити конкурентоспроможність сучасного фахівця [14]. Іншомовна компетентність як функціональний, предметний компонент професійної компетентності набуває нових характеристик, релевантних професійній і соціальній діяльності фахівця в глобальному інформаційному просторі.

В силу своєї специфіки як засобу професійної діяльності соціального працівника спілкування, крім загальних властивостей, в соціальній роботі має деякі особливості. Так, соціальний працівник зазвичай є ініціатором і організатором комунікативної взаємодії з різними категоріями клієнтів (безробітні, люди з обмеженими можливостями, схильні до девіацій, неблагополучні родини та ін.), які потребують різних підходів. Він здійснює планування, реалізацію і корекцію взаємодії, використовуючи стилі, види, форми і засоби спілкування у відповідності з попередньо визначеними цілями професійної діяльності.

Спілкування соціального працівника і клієнта соціальної служби вважається найбільш ефективним у тих випадках, коли спілкування стає не тільки інструментом професійної діяльності, але й формує продуктивні відносини між учасниками комунікативної взаємодії, а цілі комунікативної діяльності досягаються кожним учасником комунікації.

Оскільки на сьогоднішній день у соціальній сфері реалізується найбільша кількість міжнародних програм і проектів, необхідність володіння вміннями іншомовного професійно-ділового спілкування фахівцями соціальної роботи є очевидною. Професійне спілкування у соціальній роботі передбачає використання різних форм ділового спілкування (ділові бесіди, переговори, наради, презентації, листування, ведення ділової документації).

Ділове спілкування – це складне поліфункціональне явище, яке передбачає наявність компетентності на предметно-інформаційному, перцептивному та інтерактивному рівнях.

Для ділового спілкування характерна компетентність, яка є складним інтегральним утворенням і включає предметно-інформаційну, перцептивну, комунікативну, інтерактивну компетентність.

Предметно-інформаційна компетентність зв'язана зі знанням предмета обговорення, теми, тобто тих аспектів, які необхідні для адекватного обміну і передачі інформації. Перцептивна компетентність передбачає правильне сприймання себе і своїх партнерів по спілкуванню, інтерактивна – регуляцію міжособистісних відносин в процесі спілкування і комунікативна – адекватний обмін інформацією.

Необхідно також відзначити різноманітність прояву компетентностей в залежності від монологічної (суб'єкт-об'єкт) і діалогічної (суб'єкт-суб'єкт) організації комунікації. Сприймання і взаємодія будуть відбуватися по-різному в залежності від того, чи людина спрямована на якийсь предмет (явище) дійсності, на саму себе, або партнерів по спілкуванню.

Завдяки перцептивній компетентності відбувається розуміння іншої людини на основі ідентифікації, коли один з комунікантів мислено ставить себе на місце іншого і визначає, як діяти в подібних ситуаціях. Процес взаєморозуміння опосередкований також процесом рефлексії, тобто усвідомленням того, як сам комунікант сприймається партнером по спілкуванню. Ділове спілкування обов'язково передбачає і наявність емпатії – розуміння труднощів і проблем іншої людини, готовність співпереживати, прийти на допомогу, що є особливо важливим у діловому спілкуванні соціальних працівників з клієнтами соціальних служб.

Слід також підкреслити, що в Україні діловому мовленню, фактично, тільки починають навчати спеціалістів, в той час, як у більшості західних країн – це невід'ємний атрибут соціально-економічного ладу, де ділове спілкування пронизує всі сфери життя, тому в даному випадку вивчення іноземної мови слугує важливим джерелом інформації і засобом озброєння вміннями ділового спілкування майбутніх фахівців через відповідну організацію навчального процесу. Так, наприклад, аутентичні матеріали ділових бесід, телефонних розмов, а також ділових записів, які використовуються на практичних заняттях з іноземної мови, допомагають студентам оволодіти знаннями і вміннями використання відповідних «кліше» не тільки в іноземній мові, але й рідній.

Міжособистісний аспект професійної ділової взаємодії виступає на перший план в таких ситуаціях, як налагодження особистих контактів з іноземними колегами, на-

писання ділових листів, ведення телефонних розмов, проведення презентацій, нарад, переговорів. Підкреслимо, що студенти, які вивчають іноземну мову, як правило, відчують труднощі не в оволодінні термінологією, оскільки лексико-граматичний аспект багатьох сфер професійної діяльності достатньо глибоко досліджений, існує широкий вибір лексичних мінімумів і граматичних засобів, які найбільш часто вживаються в тій чи іншій професійній сфері. Іншими словами, більші труднощі викликає не інформаційний, а контактоустановочний, інтерактивний аспект професійної комунікації: як ефективно провести презентацію, щоб зацікавити партнерів, підготувати листа, заявку на замовлення, взяти участь у переговорах, телефонній розмові тощо.

Таким чином, аналізуючи іншомовне ділове спілкування, підкреслимо, що мова йде не тільки про оволодіння професійною інформацією і лінгвістичними знаннями, але й інтерактивними знаннями, вміннями, навичками.

Формування комунікативної компетенції, яка включає і вміння ділового спілкування, здійснюється на основі оволодіння:

- енциклопедичними знаннями (в тому числі професійний тезаурус і соціокультурні компоненти, які в діловому спілкуванні відображають специфіку ділової культури іносоціуму);
- лінгвістичними знаннями, вміннями і навичками користування мовленнєвими засобами, за допомогою яких комуніканти обмінюються інтенціями і досягають прагматичних цілей;
- знаннями норм, умовностей і приписів ділового спілкування, прийнятих в різних соціумах (як почати, перервати, припинити діловий діалог, інтерпретувати явні і приховані стратегії реалізації інтенцій партнера через дискурсивні сигнали тощо).

Цілком очевидно, що штучне вилучення з процесу оволодіння іноземною мовою соціокультурних, психологічних, когнітивних аспектів навчання міжкультурному спілкуванню і зведення його тільки до накопичення знань і формування умінь побудови і розуміння речень на іноземній мові призводить до того, що мова вивчається тільки з метою пізнання її як системи, а не для оволодіння реальною комунікативною діяльністю. Важливим є відтворення реальних ситуацій ділового спілкування в навчальних умовах на заняттях з іноземної мови.

Звичайно, весь обсяг лінгвістичних, граматичних, країнознавчих знань, необхідних для ділового спілкування в реальній діяльності, неможливо засвоїти в процесі навчання у вищому навчальному закладі (маємо на увазі не факультети іноземних мов, де для цього існують відповідні умови), тому ми, виходячи із специфіки нашого дослідження, виокремили основні вміння іншомовного ділового спілкування, якими, на нашу думку, повинен володіти фахівець соціальної роботи:

- встановлювати контакт зі співрозмовниками;
- задавати питання;
- слухати партнера по спілкуванню;
- відповідати на питання, чітко і лаконічно викладати свої умови, пропозиції і рекомендації;
- обґрунтовувати власну точку зору;
- переконувати партнера по спілкуванню;
- узагальнювати результати обговорення проблеми;
- завершувати ділове спілкування;
- вести ділову кореспонденцію (включаючи використання електронної пошти).

На основі засвоєних знань і оволодіння відповідними уміннями формується професійна компетентність фахівця соціальної роботи, яка в «Енциклопедії освіти» визначається як «інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця... Вона охоплює професійні знання, вміння і навички, досвід роботи у певній галузі виробництва, соціально-комунікативні й індивідуальні здібності особистості, що забезпечують самостійність у здійсненні професійної діяльності» [1, 722].

Т. Дементьєва під комунікативною компетентністю розуміє сукупність мотивованих знань, умінь і навичок, необхідних особистості для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері, структура якої охоплює мотиваційний, мовний, предметно-мовленнєвий і прагматичний компоненти [4, 13].

Р. Мільруд в іншомовну комунікативну компетентність цілком правомірно включає лінгвістичну компетенцію (мовні знання), дискурсивну (володіння способами поведінки в проблемних комунікативних ситуаціях), діяльнісну (використання мови в реальних умовах продуктивної діяльності) [9, 33].

В. Зикова та В. Сафонова виокремлюють три компоненти в іншомовній комунікативній компетенції, зокрема, володіння відповідними мовними, мовленнєвими і соціокультурними знаннями, уміннями і навичками, що дозволяє індивіду комунікативно прийнятно і цілеспрямовано варіювати свою мовленнєву поведінку залежно від функціональних факторів одномовного чи двомовного спілкування [5, 44]. Ми повністю поділяємо думку цих авторів.

Іншомовна професійна компетентність майбутнього фахівця передбачає вільне володіння іншомовними дискурсами, здатність управління ними й використання у змодельованій професійній комунікативній ситуації. На думку російської дослідниці З.Коннової, іншомовна професійна компетентність як інтегральна характеристика професійних, ділових, особистісних якостей майбутнього фахівця повинна бути багатofункціональною, цілісною, гнучкою, мобільною. Вона розширює світогляд фахівця, дозволяє йому в сучасних умовах успішніше реалізовувати свою професійну діяльність (особливо співпрацю з зарубіжними партнерами), що дає підстави вважати її однією з універсальних основ професійної компетенції [8, 97].

Д. Ізаренков підкреслює, що формування комунікативної компетенції у студентів немовних вищих навчальних закладів повинно характеризуватися чітко вираженою необхідністю професійної спрямованості [7, 46].

Отже, здатність до іншомовного ділового спілкування є сьогодні важливою характеристикою професійної компетентності фахівця і, відповідно, іноземна мова стає невід'ємним компонентом підготовки сучасного спеціаліста будь-якого профілю.

Висновки. Таким чином, провідною метою вивчення іноземної мови студентами різних напрямів підготовки стає іншомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки. Все вищесказане дає нам підстави розглядати іншомовне ділове спілкування як вид чітко регламентованого спілкування, яке передбачає володіння партнерами відповідним рівнем іншомовної професійної компетентності для встановлення, розвитку і поглиблення контактів в ситуаціях іншомовного спілкування, змістом яких є соціально-значима спільна діяльність, спрямована на вирішення проблем шляхом співставлення предметних позицій, різних точок зору, і пошуку прийнятних для всіх партнерів варіантів розв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібік Н. М. Компетентність у навчанні / Н.М.Бібік //Енциклопедія освіти / Академ.пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 408–409.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1983. – 320 с.
3. Висоцька О. Опанування іноземними мовами із застосуванням технічних засобів для створення мовного середовища / О. Висоцька // Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 13-14 грудня 2007р.). – Чернівці : Рута, 2007. – 383 с.
4. Дементьева Т. І. Формування комунікативної компетентності студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання: автореф. дис. канд.пед.наук: спец.13.00.09 «Теорія навчання» / Т. І. Дементьева. – Х., 2005. – 12 с.
5. Зыкова В. Н. Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции студентов судоводительских факультетов: дисс...канд.пед.наук: 13.00.02 / В.Н.Зыкова. – СПб, 2002. –159 с.
6. Китайгородская Г. А. Новые подходы к обучению иностранным языкам // Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Москва, 1998. – № 1. – С. 32–34.
7. Козак С. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота: дисс...канд.пед.наук: 13.00.04 / С. В. Козак. – Одесса, 2001. – 224 с.
8. Коннова З. И. Развитие профессиональной иноязычной компетенции будущего специалиста при многоуровневом обучении в современном вузе: дисс... доктора пед.наук: 13.00.08 / З. И. Коннова. – Тула, 2003. – 355 с.
9. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30–36.
10. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [Під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 6–15.
11. Солodka А. К. Через мову – до розуміння культури / А. К. Солodka // Іноземні мови. – К. : Ленвіт, 2004. – № 1. – 151 с.
12. Томахин Г. Д. Лингвострановедение: что это такое / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 6. – С. 23–25.
13. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М. : Смысл, 1989. – 175 с.
14. Rychen D. S. Developing Key Competencies in Education: Some Lessons from International and National Experience (Studies in Comparative Education) / D. S. Rychen, A. Tiana. – Geneva : UNESCO-IBE, 2004. – 80 p.

Статтю подано до редакції 16.03.2014 р.